

Kronika gospoda Urbana.

F. S. Finžgar.

Ne zaradi tega, da bi mi bilo dolgčas, tudi ne zavoljo veselja, ki ga nimam in ga nisem imel nikoli, veselja namreč do starih, sivih listin, ki diše po plesnobi, ampak zaradi tistega železnega obroča, ki mi ga je zvaril sedanji čas — menda ne samo meni — krog sence, čez čelo krog in krog glave, da ne morem slutiti niti bodočnosti, katere perspektiva se vsak dan na novo izprevrže, niti gledati sedanjosti, ki je do ogabnosti čezdalje groznejša, zavoljo tega sem ubežal sedanjosti in se skril prihodnosti — v arhiv. Pokleknil sem k spodnji polici in segel po svežnjih stoletje starih. Iskal nisem v njih prav ničesar. In vendar sem jih odvijal in bral lenobno, brez zanimanja, postavim: »Osnanilo zesarfki ga kr. Ilirskiga Poglavarstva«, ali »Pravda eniga podložniga«, in »Postava sa volo ognja, ki nam da na snanje, inu nafs podvuzhi...« In zopet velik zvezek pobotnic. Zunaj je bilo zapisano z zarjavelim črnilom: »Contribution«. Razvijem. Tiskani formulari, spodaj privihnen ogel s pečatom, drugo popisano s petljasto baročno pisavo. Gledam letnice: 1777, 1804, 1810, 1813 itd. Kar naenkrat pa mi izdrsne izmed pobotnic nekaj listov, hudo orumenelih, manjše oblike, brez tiska. Začnem brati. Zanimanje raste. Naglo sem povezal vse listine spet v svežnje, jih zložil v predal, tisti rokopis pa vzel seboj in ga bral in bral; večkrat zelo s težavo, kake posamezne besede nisem mogel prebrati. Toda celota mi je razodela kos kronike

gospoda Urbana. Morda utegne zanimati še koga. Takale je:

7. avgusta 1813. Danes sem šel obhajati v hribe. Stari Marin bo umrl. Deset let že ni videl sina. Na vojsko so ga vzeli. Mož pravzaprav ni nič bolan. Sama žalost ga bo ujedla. O, vojska, ti si delo hudiča, ki mu je ime Napuh in se piše Poželenje oči. Od tam sem šel skozi Ločnico, da pogledam svoje konje. Pri vodi sem našel pet francoskih vojakov, ki so ribe lovili. Desetkrat sem jim že povedal, da je ribištvo moje. Kdo se zmeni za moje in za tvoje. Še ozrli se niso. In jaz sem jim voščil bon jour. Hinavec. V teh časih imamo vsi jezik zato, da skrijemo, kar imamo v srcu. Nato sem se previdno smukal ob grmih, da niso opazili, kam sem krenil. Če izvohajo moje skrite konje, sem ob nje. Hlapec se me ni ustrašil, ko sem nenadoma priril skozi grmovje. Pangrc je res poštenjak. Za Božič sem mu obljubil čizme. Vsak dan lazi po Govejeku in Kravjeku ter žanje travo za konje. Čisto malo so zmedleli. Samo Bog varuj, če se to potegne čez zimo. Sv. Štefan, lepo te prosim, šest funtov sveč ti obljubim, če mi jih obvaruješ. Izdal me vendar ne bo nihče. Naši ljudje so dobri. V tla gledajo in potrpe do zadnjega. Ni ga izdajavca med njimi. Tudi njim bom odpisal nekaj tlake in odpustil po en snop desetine. — Hruško ržišnico so mi tačas vso obrali, do zadnjega pečlja. Dekla Marina je šla nadnje. Pa so jo napodili s sabljami. E,

hruška, kakor je bila dobra in je je bilo škoda, naj bo, kjer hoče; le konji, konji!

9. avgusta. Na Sorskem polju, od Kranja sem, so videli cesarske. Prenkar je prišel iz Ljubljane in pravil, da se Francoz pripravlja.

10. avgusta. Je že res. Danes so prihrumeli konjiki v vas. To so prve patrole. Ves hlev so mi zasedli. Junčkom in teličkom smo zažgradili pri kozolcu. Konjiki so še drugače ošabni kot pešci. Vse gre ž njimi: seno s svisli, detelja s polja, ječmen iz kozolca. Dolgopeti seržant cvenklja z ostrogami po vasi in kriči z visokim glasom, kot bi se vozili nad vasjo žvižgajoči jastrebi in prežali na kokoši. K meni je prijekala Mlinarica in vila z rokami. Pobrali so ji skoro vse seno in deteljo. Martinčič je pa zvít. Od same lenobe se mu ni ljubilo kidati hleva. Zato je z gnojem spravil živino pod strop. Postavili so tudi k njemu konje. Ali konji so trkali z glavami v tramove. Jezni so jih odvezali in šli. Martinčič, kajon, pa pije in se nam smeji.

25. avgusta. Več dni nisem utegnil nič zapisati. Moj Bog, pri nas je Babilon. Krog Medvod je vse belo šotorov. Generala Belottija čete korakajo od Ljubljane gori. Kot mravlje gomaze vsepovsodi. Vse dere v Medvode in zija. Posebno ženske. Namesto da bi mlatile. Le čakajte, ne odpustim Vam tlake in tudi desetine ne. Vendar po pravici zapisano: Vse niso take. Mnogo jih joka in moli. Včeraj sem bil v Medvodah. Sedaj vem, kaj je vojska. Narobe so postavili božjo besedo: »Stóri dobro, varuj se hudega«, in so sklenili: »Delajmo hudo in varujmo se dobrega.« Videl sem jih, da so poleg poti hodili po travi in jezdili skozi proso. Staremu Tosniku je šlo na jok, ko je gledal. Polegli so po vrtu v najlepšo travo. Ko so ugledali napolzrelo jablano, je splezal nekdo nanjo. Pa ni potresel. S sabljo je sekal in klatil, da so pojedli za tri leta ves sad. Nato so se pripravili kuhat večerjo. Nekaj jih je planilo v skladalnico drv, drugim se ni ljubilo do hiš. Stopili so k ograji, vsak je zažgrabil svoj kol in svojo planko, parkrat je zahreščalo in plotu ni bilo več. Starega Tosnika sem tolažil. Pa sem ga slabo znal, ko me je tako srce bolelo. Domov grede sem videl pod Presko prihod vozatajev. Velike, težke mrhe imajo. Po šest v enem vozu. Ne posestniki, ti se od bolečine nismo mogli, ampak zemlja je zajokala pod kopiti in kolesi. Detelja, oves, ajda, otava — vse izginilo in pokazale so se črne lise. Kako bomo živeli? In še vedno vleče burja, ni je meglice, ki bi nam obetala dežja. Torej vojska in huda letina!

26. avgusta. Uklenjena žena. Miholka je sama v bajti in z njo mož, dve leti hrom na postelji. Dva

majhna otročiča ima in dve kravi. Pred hišo vodnjak. Pred vodnjakom šotorijo vojaki. Zajemajo in zajemajo vodo prvi dan in polivajo. Miholka gleda in jo skrbi. Ko je zvečer zajela sama, je vederce podrsnilo že po tleh. »Ob vodo bom v tej suši,« je vzdihovala. Drugi dan zajemajo vojaki dalje. Miholka prosi in kaže na studenec 200 korakov pod klancem. Vojaki se ji reže. Voda je že vsa kalna. Kravi nista hoteli več piti. Ponoči bi jim šla iskat, pa ne upa skozi šotore. Tretji dan začno vojaki vnovič. Miholka se ujezi. Z rokami zamahuje, kaže na bolnika v hiši, na otročiča, na hlev. Vojaki dvigajo vodo dalje. Ponoči obesi Miholka žabico na vrata vodnjaka in ga zaklene. Zjutraj pridejo vojaki. »Bunkate, bunkate.« Žabica odleti. Miholka priteče iz hiše in kriči: »Sram vas bodi! Fejtebodi! Roparji! Sama sem, vas je ko listja in trave. Ves dan ležite, jaz delam kot živina. V pergišču bi si nanosili vode od studenca.« Na njen krik se prikaže izpod šotora eden teh višjih. Gleda — gleda, pa naglo da povelje. Vojaki jo zgrabijo, povežejo in odženo. Ali ni to zatiranje ubožcev — in če ne vpije to do neba za maščevanje? Mair je rešil siroto.

28. avgusta. Ena druga žena, uklenjena od nečistega duha. Pozno je že, pa moram še tole zapisati. Spal gotovo ne bom. Zakaj danes ta dan je zapisan s solzami v moje srce. »Kjer je mrhovina, tam se zbirajo orli,« je rekel naš križani Gospod. Še nikoli nisem natanko tega razumel. In danes razumem, da sem še to malo razumel napak. Ali kaj bom modroval, kar povem naj vsem, ki bodo brali za podučenje. Tako sem dočkal: Agata Korunova je bila prva, ki je pristopila v bratovščino višnjevega bandera. Pa ne samo prva po času: Po čednosti, molitvenosti in veseli nedolžnosti vedno med prvimi. Živ človek ji ni mogel oponesti najmanjšega madeža. In če bi ji bil kdo kaj takega poskusil, ta nemarnež bi bil imel z mano opravka. Torej to Agato Korunovo je obsedel nečisti duh, ki si je izbral vojake, tuje vojake, njenega jezika nevesče, za hlapce, da so pripomogli, česar sam ne bi bil zmogel nikoli. Takale je ta njena kakor žalostna tako resnična zgodba: V cerkvi sem opazil, da se nekatere, za vratmi tiste nastave, zaljšajo z rečmi, ki jih ni bilo nikoli pri nas. Odkar tabori vojska tukaj, so se znašle. In pogrešil sem jih, da jih ni pri nauku, in so se izgovarjale, da hodijo jagode brat. O jagode hudičeve, roženkranc za romanje v pekel. Ali na Agati nisem opazil ničesar in je nisem pogrešil pri nauku. Zato sem jo postavil očitno pri bratovščini višnjevega bandera za zgled in posnemanje. In tedaj se vzdigne ženska in mi pove: »Zaradi jagod nas preganjate, njo, pri kateri

petelinči lepi seržant, za Agato ste pa slepi.« — »Kogâ?« sem se razsrdil, kakor sem zgoraj napovedal, »obreklijvka!« Takrat so pa vse zavpile po vrsti: »Res je, res je. Svilene nogavice nosi, prstan in uhane iz Pariza. Mari jih je zaslužila pri Bertonu, kjer dela dnino po groši?« — »Bomo videli,« sem jim požugal in sem šel ter kar koj poklical mater na odgovor:

»Povejte, mati, tako in tako gre glas od Agate. Iz vaših rok bo Bog tirjal to dušo. Kod hodi?«

»Nikoli naj ne gledam zveličanja, če se je je dotaknil le z mezincem seržant. Ampak, če jo snubi, ali je to greh?« Meni je postalo vroče in nisem mogel drugega, kakor da sem jecljal: »Le naprej, le naprej, mati —« — »Ali naj čaka Tulčkovega Jožka, ali Boštjančkovega Tonejca, ko nimata, da bi si cikle kupila? Ta pa ima — ho —

hišo pri morju, grozdi skozi okna tišče v sobo, iz morja pa rib — da je meso na mizi v petek in svedek. Ali naj hčeri ne privoščim?« — »Za božjo voljo, mati, ali bi vi kravo kupili čez deset gorâ, ali bi je ne?« — »Ne bi je.« — »No torej in hčer prodajate na konec sveta človeku, ki ne veste, če je krščen. Mati, kaj pomaga človeku, če ves svet pridobi, na svoji duši pa škodo trpi.« — »To pravite vi, ko imate desetino in tlako — reveži si pa moramo najprej pomagati na bolje.« — »Kriste,« sem vzkliknil, ženska je pa zaprla vrata in odšla. Danes pa — o moj dobri, pravični Bog — danes je prijo-kala Agata, mi povedala, da bodo zibali, da je seržant oženjen — in da mora od sramote sama v vodo. O pravični Bog, ljudje so postali kot neumna živina in bodo poginili v lastnem blatu, kot govori sveti Duh.

(Dalje.)

V ruskem Turkestanu.

Dr. Ivan Knific.

14. Kako živé Rusi v Taškentu.

Srednjo Azijo loči od Rusije na zahodu široko Kaspiško morje, na severu in vzhodu pa neizmerne puščave in stepe. Turkestanci živé sicer v državi sâmi, vendar pa tako daleč od ostalih pokrajin, da ne pretiravamo prehudo, če imenujemo to gubernijo — kolonijo. Izseljenci se sicer ne izneverijo domačim šegam in navadam, toda življenje po kolonijah je v marsičem drugačno nego v domovini. Mož, ki je 15 let kot uradnik-zvezdoslovec preživel v Taškentu, nam obširneje popisuje¹ tako življenje; posnamem le par zanimivosti.

Ko so Rusi zavojevali Turkestan, so hiteli tja doli pustolovci, podobno kot svojčas v ravnokar odkrito Ameriko. Podjetne trgovce je tiral v tujino pohlep po bogastvu. Marsikomu je bila sreča mila; vsotico denarja je vzel s seboj, v novi guberniji pa se mu je kopičilo premoženje. Častnike je tjakaj vabila želja, da kar najhitreje napredujejo. V Srednji Aziji so se neprestano bojevali s sosedi; zato so mnogi dosegli, po čemer so hrepeneli; celo bivši podčastniki so se povzpeli do najvišjih služb. Druge pa je zanesla v Turkestan »nemila usoda«: zamerili so se predstojnikom, zadolžili se čez glavo, z razuzdanostjo in prepirljivostjo se sami izločili

iz družbe. Komur so tla postala prevročâ, ker so ga preganjali upniki, ljubosumna soproga in osleparjeni znanci, se je izselil v namišljeni novi raj. Starši in predstojniki so želeli, da se Katilinarci v novih razmerah poboljšajo; če pa ostanejo lahko-mišljeni razuzdanci, bodo vsaj daleč od domačih; med istovrstnimi tovariši se ne bo nihče zgražal, kako da so izprijeni. Na skrivnem so tudi upali, da njih ljubljenca ob vednih bojih s Turkestanci zaseže slavna smrt za domovino: še pozni rodovi bi jih slavili kot junake. Nižji plemiči, nemški baroni iz baltiških pokrajin, grofi, knezi, celo člani carske rodovine so se preselili v Taškent. Pisana družba je tvorila prve ruske naselbine, z nrvnostjo pa se ni ponašala...

Kdor je zašel v Turkestan, se privadil kraja in uživil v razmere, gre nerad iz gubernije. Svo-bodno, napol azijsko, napol evropsko življenje, vedro temnosinje nebo, zdravo podnebje, bujno rastlinstvo, gospodstvo nad domačini omami izse-ljenca, da se ne vrne na sever; če se pa vrne, mu tam ne ugaja; vse mu je pretesno, razmere malen-kostne, na cesti se mora umakniti vsakomur, nebo svinčenosivo, vedno prepreženo z oblaki, solnce sije le v obrokih. Neki general, lahkoživec, da mu ni bilo para, si je izprosil dopust, da bi se v Petro-gradu pozabaval; mesto namreč slovi kot shajališče veseljakov. V nekaj dneh pa je zapustil carsko prestolico in se vrnil v Taškent, češ da bi ob Nevi

¹ Franc pl. Schwarz v knjigi »Turkestan, die Wiege der indogermanischen Völker« (1900). Odtod (str. 458—526) sem povzel podatke tega odstavka.

Kronika gospoda Urbana.

Iz leta 1813. — F. S. Finžgar.

(Dalje.)

30. avgusta. Sladka kaplja v grenki kelih. Ko je Bog ob vesoljnem potopu videl, da je hudobija ljudi velika na zemlji, je bil s srčno žalostjo presunjen. A vendar se je v morju greha našel človek, ki je dosegel milost pred Gospodom. To mi razodenejo Mozesove bukve in mene je sram, da sem bil tako malodušen. Hudobijo vidimo, ker se šopiri, čednost se skriva in je ne vidimo. Danes krog enajste dopoldne me pokliče cerkvenec, češ, da en vojak čaka na izpoved. Ob enajstih — in vojak. Verjeti nisem mogel in bal sem se. Priporočil sem se Bogu in sem šel. Potoma sem mislil: Le kako ga bom izpovedoval, ko ne znam jezika. Ko pridem v zakristijo, je klečal vojak tamkaj in me čakal. Primaknem stol, dvignem roko za blagoslov. Tresla se mi je. Vojak me vpraša, če razumem — o ti moj Bog — hrvaško! Začel je — izpovedal se je tako ginljivo, da sva nazadnje oba jokala. Prosil je za sv. obhajilo. S čelom se je dotaknil tal pred sv. zakramentom in po obhajilu je molil skrušen na tleh, da sem šel sam vase in sem se vprašal s strahom: Kako bo na sodnji dan, ko bova stala pred Bogom — jaz duhovnik — in on vojak. Počakal sem ga in ga povabil na kurjo juho za zajtrek. Kaj je ta mož prestal in doživel! To je debela knjiga. Te ne bom pisal jaz. Ampak nekaj drugega moram zapisati: To je mož — vere — prave, žive vere. Potožil sem mu, nič se ga nisem bal, kako nas tare kontribucijon, koliko je

nedolžne krvi prelite, kako se bliža lakota — ljudje že pesmi skladajo: na polju bo rastla praprota, za mizo bo sedla lakota — in tega vsega je kriv eden — Napoleon nisem upal izreči. Vojak je srebal juho, pogledal večkrat čez žlico vame in njegove oči so bile take, kakor matere, ko popiha jokajočemu otroku bedenček, kamor ga je pičil komar. Ko je pojedel, si je navihal velike brke, se mi nasmehnil in dejal: »Kaj se bojite, maloverni? Ali ne veste, da še las ne pade z vaše glave brez volje nebeškega Očeta?« Nato si je spet vihal brke in se smehljaj. Spočetka sem osupnil, nato me je pa pravzaprav vse skupaj ujezilo, kakor da bi sam ne vedel teh besedi, in že sem pripravil odgovor. Ali vojak me je prehitel: »Takole je: Da zemlja rodi, jo moraš razrezati s plugom; da otroka vzgojiš, ga moraš okrcati s šibo. Da je bil svet odrešen, je tekla nedolžna božja kri — in sedaj teče kri in tečejo solze — in ne bodo zastonj. Napuhnjene bodo ponižane — potrte bodo povišane. In če je on začel — cesarjevega imena tudi vojak ni hotel imenovati —, dovršil bo tistile —« pokazal je s prstom kvišku, vstal, se zahvalil in šel. — No, čakajte, ljudje moji, v nedeljo vam v pridigi povem, kaj je vera. Bog ga blagoslovi moža.

31. avgusta. Danes je prišel ta vojak zopet. Eno malo sem se ga zbal, češ, morda mu spet diši kurja juha. Kakor da bi jo imel jaz vsak dan. Bil

je čisto domač in mi je razodel, da vsak čas pride general Belotti in da udarijo proti Kranju. Kako sem težko požiral, kar mi je hodilo na jezik. Mož je pa slavil Ilirijo in dokazoval v eni sapi: »Francozi skupaj, Nemci skupaj, mi skupaj, Turki skupaj. Ho, Ruse pogledjte: Moskvo so požgali, da so domovino rešili in nas pahnili v Berezino.«

Nisem se mogel premagati, da ne bi bil vzdihnil.

Vojak se je nasmehnil, zasukal levi brk kvišku in odgovoril:

»Razumem to besedo, ki je niste izgovorili. Ne bom več govoril. Ampak tole si zapomnite: Kri je kri. Zato pa kost h kosti, kri h krvi. Sedaj pa kaj drugega.«

Vojak mi je začel pripovedovati zgodbe svojega vojskovanja in navsezadnje sem mu dal polič rebulje.

2. septembra. Danes je prijokal Pangrc domov. Tako sem se ga prestrašil, da so se mi noge šibile. »Povej, brž, brž,« sem tiščal vanj. Saj ni mogel. Z rokami je mahal in kar stresalo ga je od joku, dokler ni spravil ene same besede: »Lucka«. Nič nisem vedel in vendar sem vedel, da je nesreča. Pograbil sem palico in tekel, kar so noge dale, v hrib h konjem. Pangrc za mano. In tam! Lucka je ležala na tleh pod strmino. Leva zadnja noga je bila zlomljena, da je štrlela kost iz kože. Uboga živalca je zarezgetala, ko me je zagledala. Ta pogled! Razjokal bi se bil, ko bi se mi ne bilo zdelo greh. Pangrc je pa tulil, da ne bi za lastnim otrokom tako, če bi ga imel. Sedaj je Lucka zagrebena in nikoli več me ne bo vozila v koleslju — in noben konj ne več tako kot ona. Zakaj sem navezal svoje srce nate, da me sedaj tako boli. Vse je ničemurno!

3. septembra. Ko sem danes opravil brevir, sem bral sv. pismo. In pri tistem ginljivem popisovanju preroka Natana, ki je prišel očitati Davidu pregreho zaradi Urijevke, namreč od siromakove ovce: ki namreč nič ni imel, kakor eno ovčico, ki jo je bil kupil in redil, in ona je pri njem rastla z njegovimi sinovi vred ter je od njegovega kruha jedla in iz njegovega kozarca pila in v njegovem naročju spala in bila mu je kakor hči in mu jo je vzel edinko bogataš, da je pogostil tujca — pri tem branju me prekine ženski jok. Pogledam iznad bukev in že je stala pred mano Špela, kočarica s travnika.

»Pomagajte, gospod, pomagajte! Za pet ran — ovčico so mi ukradli.«

»Ovčico?« se mi je v srce zasmilila sirota. »Kdo je ta hudobnež?«

»Vojaki!«

»Ni mogoče! To so bili plešarji, rokovnjači in skrivači.«

»O, rokovnjač ne bo kradel siroti ubogi. Rokovnjač ima srce.«

»Ali ste koга videli?«

»Koga bi videla ponoči? Zjutraj sem šla s piskrčkom, da jo pomolzem, in je ni bilo. Tekla sem v hrib, češ, morda se je sprostila in se šla past. In, Bog ga kaznuj, tam sem našla glavo in kožo. Komaj sto korakov za hišo. Z mrtvimi očmi me je gledala, revica. O ti pravični Bog, ali nimaš strele, da bi ga na mestu pobil, grozoviteža? Pomagajte, gospod!«

»Dokazov, dokazov, žena.«

»I vprašajte Prnovška, ki je videl stopinje v prsti. Taki čizmi, kot jih nihče ne nosi. Vojaški čizmi so se poznali.«

Jeza me je pograbila.

»Žena, jaz grem h komandantu.«

»Lepo Vas prosim, usmilite se me.«

In sem šel. O trnjeva pot, pot ponižanja.

Lepo sem se mu poklonil in mu to razodel.

»Povejte ga, in visel bo,« je odgovoril strogi mož.

»Toda čevlji.«

»Hm, čevlji? Ali ne veste, da ljudje našim vojakom kradejo čevlje, da v teh naših čevljih sami kradejo.«

»Ni mogoče. Naši ljudje niso kradli...«

»Niso? Ha, pa kako!«

»Ne rečem, kako repico ali zeljnato glavo s polja, nič ne rečem, ampak ovco in taki revci.«

»Dokler ne dokažete in tatu-vojaka ne pokazete, ne trdite tega, sicer Vas spravim pred sodbo. Še kaj drugega?«

»Nič, prosim, prav nič.«

»Bon jour!«

Takole me je mož odpravil in sem šel kot potepen psiček — hinavsko ponižen. Hinavsko, pravim, ko nas je vojna doba tako naučila: Nikoli ne veš, ali si cesarski ali si fronkarski; ko bi rad zmerjal, se priklanjaš, ko bi rad klofotal, božaš, ko bi imel govoriti resnico, pa lažeš. — Špeli pa podarim eno jagnje, tisto prižasto.

4. septembra. Danes ponoči pa je bil vendar dež. Zjutraj se je bilo zvedrilo — in je zelo soparno. Čebele čudo dobro gredo in neso. Hvala Bogu. In kakor čebele, tako so zašumeli vojaki. Vse teka, mendra, se umiva in krtači; poveljniki kriče in pode služabnike, kot bi se jim mešalo. Svoje reči pospravljajo. Zajeli so v vasi pet voz. Tudi mojega. Noben ne sme s konjem nad četr

ure daleč od doma. Od Kranja sem se je slišalo streljanje. Za kontribucijon pobirajo kokoši, jajca, maslo. Morda jih Bog vendarle preloži, da zapojemo v ljubem miru Te Deum.

5. septembra. Danes smo obirali jabolka, kar so nam jih pustili vojaki. Skoro vsako drevo so odrli. Jabolčnika ne bo niti kaplje, dasi sem upal na dva polovnjaka. Vina ne bo, ker je toča pobila po Dolenjskem, in tudi tovarnikov ni, ko so pobrani vsi boljši konji in vozovi. Pa naj bo voda mesto vina. Samo: konec, konec, vzdihujemo vsi. Če ga ne bo, pobere duše hudič, telesa lakota, blago pa vojska.

7. septembra ob enajstih ponoči. Spat bi moral iti, danes še prej na delopust Šmarnemu. Pa ne morem. Ves sem potr, razburjen in malodušen. Zopet se je zgodilo, o Bog, če nisi prizanesel Sodomi in Gomori, ali boš nam?

Kocmanka je zabredla. Nikoli ni bila nič prida ta ženska. Revez njen mož, ki je šel pred letom za vozataja in ni ne sluha ne duha o njem. Druge matere in žene jokajo in molijo, ta pa prešuštuje s tujci. Za belo moko, za telečjo pečenko, za žganje prodaja hudiču dušo, telo ničemurnikom in vso hišo pogubi. Vstani, Mozes, in zapovej Izraelu, naj jo posuje s kamenjem! Zavoljo pohujšanja! Dvanajstletni njen sin je odgovoril Breclji, ko ga je vprašala, kje je mati: »Na vrhu so z vojakom; zvečer bomo spet pogačo jedli.« Modri Sirah, kako si ti poznal ženske, ko si zapisal: »Boljše je zraven leva in zmaja stanovati, kakor pri hudobni ženi prebivati. Vsaka hudobija je majhna proti ženski hudobiji; z grešniki bodi njen delež.«

»Iz moje roke boš terjal enkrat to garjevo ovco, moj Sodnik, kako bom obstal pred teboj?« In kako je zakrknjena. Razjokal bi se, kot se je Kristus nad Jeruzalemom. Kaj mi je rekla jezičnica: »Vojska je vzrok. Mar sem jo jaz naredila? Moža mi dajte nazaj!« O Bog, še nas boš tepel. To je ena reč, ki mi dela srčno bolečino in žalostno obličje. Ali zgodila se je še druga, zavoljo katere sem nocoj to noč storil obljubo tamle pod križem. Tole obljubo namreč: Na nobeno ustvarjeno reč ne bom več navezal svojega srca: ne na konja, ne na kravo, ne na travnik, ne na njivo, ne na pijačo in ne na jed in tudi na človeka nikoli več. To je zaveza, kakor zaveza Jobova. Bog mi jo potrdi in utrdi kakor kamen kost. Storjena pa je zavoljo tele prežalostne zgodbe:

Božja postava je, da ljubimo vse ljudi. Toda v postavi ni rečeno, da bi vse ljudi enako ljubili. In pastirjeva slabost je, da vzljubi eno ovčico bolj

nego deset drugih; po dve merici soli ji ponudi, kosec kruha si pritrga in jo pokliče k sebi, da ga ji razlomi. In takšno je bilo moje srce: Med vsemi ženami je nisem čislal nobene, kakor njo, Suzano izpod zvona sv. Mihaela: Krotka, razumna, sveta in sramežljiva. Dobrih rok za reveža, otroci kot tri rožice sredi polja, po hiši v redu in v snagi, kot v prstanu. In ona sama: Taka, kakor jo popisuje sv. pismo: »Kar vzhajajoče solnce na višavi božji svetu, tako je brhkota dobre žene v lepotijo njeni hiši. Kakor svetla svetilnica na svetem svečniku, je lepota njenega obraza v njenih trdnih letih.«

Tudi njen mož je moral z vozataji in ga ni nazaj. Ali ona upa in moli. Oh, in ta luč ženâ je prišla danes k meni — komaj dvakrat v letu je prišla, da je opravila za rajnike sv. maše — blede, od slane poparjena roža.

»Bolna si,« sem ji rekel.

Solze so se ji udrle.

»Ali si od moža zvedela?«

»Hujše reči so kot smrt, gospod Urban.«

»Povej vendar!«

»Ko bi mi mogli pomagati!«

»Morda bi, kar reci.«

»Oh, ne morete, nihče ne more.«

In je spet jokala.

Zasmilila se mi je in grenkost se mi je razlila po vsej duši. Počakal sem, da se je umirila, in nato je počasi, v tla gledajoč, povedala:

»Včeraj smo želi proso. Ob štirih grem z njive domov po malico. Po našem vrtu je hodil vojak. Že oddaleč sem ga videla. Tuintam si je odtrgal češpljo z veje in jo pojedel. Še mar mi ga ni bilo. Šla sem mirno mimo njega, in dasi se nisem nič ozrla vanj, sem vedela, da me je pogledal s hudobnimi očmi. Zakaj kar pri srcu me je zabolelo. Hitela sem v hišo, odrezala kruha in šla v shrambo po krlje. Tedaj je že stal v veži. Tako sem se ga prestrašila, da mi je padel krajec iz rok. On ga je naglo pobral. Mislila sem, da je lačen. Toda vrnil mi je kos, obstal in me gledal, da sem kar bežala v shrambo. Takrat je pa planil za me-noj, zaklenil vrata in me zgrabil. Bog mi je priča, da sem se borila z njim za žive in mrtve in ne bil bi me zmogel, da nisem padla vznak ter treščila z glavo ob ogel mize. Vse se je zavrtelo krog mene — oh, saj ne vem več —«

Sirota je zajokala tako bridko, da sem planil kvišku, delal pesti in škripal: »Zverina, peklenski hudobec, hu—,« in sem se nazadnje sam sesedel na stol brez moči.

»Mučenica,« sem ji rekel v tolažbo čez dolgo časa — prvo besedo, ki sem jo mogel izgovoriti.

»Gospod, meni ni več živeti.«
»Suzana, sence ni na tebi. Samo to povej, ali bi ga spoznala?«

»Če bi ga desetkrat pred me postavili, ne bi mogla reči: Ta je bil.«

»Sam hudič ga je obdal s temo.«

Nato sem jo začel tolažiti. Snela je avbico in mi pokazala obronek nad tilnikom. Lasje so bili še sprijeti od krvi.

Šla je, zdelo se mi je, da mirnejša. Blagoslovil sem njeno pot.

Jaz pa sem šel koj h komandantu. Poslušal me je, skomizgnil z rameni in vprašal: »Ali je samo ta slučaj, ali jih je še več?«

»Samo tega vem.«

»No,« je rekel malomarno, »res ni vredno, da se tako razburjate.«

Onemel sem in sem šel.

(Dalje.)

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

XVI. Ogledalo.

Kod pač sem hodil, kje sem živel toliko dolgih let? Kaj se mi je prej vse le sanjalo in sem šele zdaj prav izpregledal? Bil sem med ljudmi ves čas, brez števila sem jih spoznal po imenu in zdelo se mi je, da jih poznam dodobrega tudi po licu in srcu. Zdaj pa mi je očito, da sem blodil med samimi sivimi sencami, ki so se motale brezoblične in nestalne pred menoj napol spečim; in kar sem lahkoveren gledal in poslušal, obtipal in občutil, je bila časih daljna prispodoba resnice, ponavadi pa je bila potvora in laž. Tako bi bil predremal svoje dni do konca, nazadnje bi bil tiho ugasnil med sencami, senca tudi sam, sirota sleporojena, gluha in nema, betežen starec, ki nikoli otrok ni bil.

Ali roka božja se je prikazala iz nebes in je postavila na zemljo ogromno ogledalo, ki se z gorenjim robom opira samih zvezd, sloni s spodnjim na dnu morjá ter sega na obeh straneh od jutranje zarje do večerne. In vse, kar je živega na zemlji, se je kakor uróčeno ozrlo v to silno božje ogledalo, vtelesilo se je v njem po svoji pravi podobi, brez lišpa in nakifa, brez žide in žameta. Grešni človek je stopil pred sodnika in pravični sodnik je sodil brez besed.

Kaj si to ti? Saj to nisi ti, prijatelj moj, gromovnik nad gromovniki, ne spoznam te! Nekoč je živel mlad fant, ki je nosil široko črno pentljo, zavozlano na tak način, kakor so jih svojčas imeli umetniki in brivci. Navdušen je bil brez mere in kraja, navdušen takorekoč že iz gole navdušenosti. Ljubil je domovino, da se je razjokal že ob samem imenu njenem; na očitni cesti ji je ponujal svojo srčno kri in trpel je hudo, ker ni bilo tistih dob nikakšne priložnosti za plemenito junaštvo. Pa da bi si vendarle ne mogel očitati brezdelja in mlač-

nosti, je stikal po skrivališčih za strahopetci, tiho-lazci in sebičneži in kogar je zalotil, ga je zgrabil za ovratnik ter ga vlekel brez milosti na kamen sramote. Kadar je stopal med ljudmi z napetimi koraki, visoko čelo ovenčano s svetlimi kodri, so kazali za njim, šepetali: »Glejte ga, to je tisti, to je on!« — in svet je spoštljivo postajal, se je razmikal, da mu napravi pot... Kaj si to ti, prijatelj moj? V kotu ogledala, sam vase zakrknjen, ubog, sirotin, od lastne ničevosti obljevan, trepeče nag človek, ki mu je bil strah, ta nizki, telesni, plahorepi strah nagrbil kožo, da se osramočena opleta stokajočih kosti... Stran se obrnite, oči, v lepši kraj pogledajte, v drugo lice!

Poznal sem suknjo svoje dni, ki je bila spoštljiva od vrha do tal. Imela je širok ovratnik od žlahtne bobrovine in lepo napeta je bila na trebuhu. Kamorkoli se je prikazala ta spoštljiva suknja, so se ji odkrivali in priklanjali, pozdravljali jo prisrčno; marsikatero oko se je orosilo od prečudne ginjenosti, kakor se orosi oko človeku, kadar odpre zjutraj okno ter po dolgih dneh puščobe in mraka ugleda nad vzhodnimi hribi svetlo zarjo nebeško. Ta suknja je že od daleč razodevala, je na vse štiri strani škropila dobrotljivost in blagomilje. Ni trosila cekinov iz širokih rokavov, ni delila pogač iz gosposkih žepov, toda smehljala se je ljubó in prijazno, božala je toplo, zavzdihnila časih; in ta njen smehljaj je bil siromaku zlata miloščina, vdovi in siroti sladka tolažba. Beseda je šla pred njo, kakor gre cerkovnik s kadinico pred župnikom: »Pokleknite, hvalite jo do nebes, to suknjo; zakaj milost siplje, blagor daje, koder hodi, kamor pogleda!...« Kaj se ni ta široki obraz košatil nekoč iznad tiste spoštljive suknje? Tam strmi iz ogledala, strmi z rumenim volčjim pogledom; lica so do kosti razjedena od

Kronika gospoda Urbana.

Iz leta 1813. — F. S. Finžgar.

(Konec.)

8. septembra. Šele sedaj smo za gotovo zvedeli, da so pred petimi dnevi vzeli Kranj Francozi. Zato je tako pokalo. Danes zvečer so že druge novice. Od Kamnika se je čulo ves dan grmenje topov. Naši ljudje so drli kot nori proti Smledniku vojno gledat. Prečudni, podivjani svet. Moriho hodijo gledat tri ure daleč, priti Boga molit mu je pol ure preveč. Jutri zvem vse.

Sedaj pa drugo vojsko! Oh, preoh, ti popir beli, še ti se mi smiliš, da moram nate zapisavati take ostudnosti in greha polne zgodbe kot sem jih že in kot bo tale. Naj ne stoje tukaj za pohujšanje, ampak zato, da do sodnjega dne vsi ljudje vedo, kaj je vojska, in da se tresejo duše vseh tistih, ki bi še kdaj pripomogli svetu v tako gorje. Zakaj sam Lucifer bo moral vnovič tuhtati, da si izmisli dovolj močne kazni za tiste, ki bi kaj takega napravili. Zgodba je pa taka-le:

Danes po blagoslovu se je zglašil pri meni Martin Kuček, tisti, ki hodi vsako leto oglje kuhat v Jelovico. Tudi letos je bil od pomladi gori. Prišel je in je rekel:

»Gospod, moj zakon morate razvezati!«

Mož ima pet otrok. Lepo krščansko sta živel z Lucijo in prav nič hudega jima ni bilo. Zato sem se grozno začudil in rekel:

»Martin, ali se ti blede?«

Mož se je raztogotil in s pestjo udaril ob mizo.

»Razvezali ga boste, in sicer pri tej priči.«

Mene je tudi pograbilo, da je tako razbijal ob mizo. Pa sem odvrnil nejevoljen:

»Ali veš, kako se zakon razveže? — V zvonik pojdi in skoči doli, pa bo razvezan!«

Mož me je pogledal z norimi očmi, da sem se preplašil. Nekoliko je pomolčal, nato planil k vratom in zagrgral z obupanim glasom:

»Dobro, pa bom. Na Vašo vest!«

Jaz sem stopil za njim in ga prijel za roko:

»Za pet ran, Martin, lepo te prosim, ne nori! I kaj pa imaš?«

Potegnil sem ga nazaj, on se je pa sesedel na stol in tako premilo zajokal, da me je globoko presunilo. Dolgo se je stresal v jok, preden je zopet ponovil:

»Razvežite me z Lucijo. Saj vem, da me lahko. Vse molitve morate nazaj prebrati — in rešen bom. Oh, Vi ne veste...«

In vnovič se je razjokal in ihtel na stolu, kakor še nisem videl jokati moškega.

Ko sem ga s težavo utolažil, sem ga vprašal:

»Martin, povej, kaj se je zgodilo?«

»Zbolel sem.«

Neverjetno sem ga pogledal in si mislil tihoma: Martinu se je res zmešalo. On pa je zrl vame z objokanimi očmi, debele solze so mu še polzele po licih, in je ponovil:

»Zares sem zbolel, gospod. Pri padarju sem bil.«

»In kaj je rekel, da ti je?«

»Kako me je sram!«

Spet je zajokal in si zakril lice z rokami.

Mene je spreletel mraz po hrbtu.

»Martin, da bi bil ti od greha obolel — ne, ne, ni mogoče.«

»Jaz ne, ampak ona.«

»Lucija?« sem kriknil.

»Da, ona — vojaška prešušnica!«

Tedaj je planil kvišku, začel kriliti z rokami in bruhati kletve nanjo, da je bilo groza. Z zobmi je škripal, stiskal pesti, se bil po glavi in tolkel ob mizo.

Jaz sem molčal in žal besede mu nisem rekel.

Ko se je ves spehan zopet zgrudil na stol, sem položil roko na ramo in ga prisrčno prosil:

»Martin, potrpi za enkrat, kakor Bog potrpi z nami. Kar molči doma in za teden spet pridri. Tedaj bova vse uredila.«

»Razvezala,« je slovkoval.

»Tudi, če bo treba.«

Ves ubit se je opotekal skozi vrata. Ko sem pogledal skozi okno za njim, sem ga videl, da je krenil v krčmo, kamor prej nikoli ni zahajal.

Sv. Katarina, izprosi mu um in pamet, vsaj zavoljo nedolžnih otrok.

9. septembra. Novic preveč. Nocoj je zaropotal boben opolnoči. Vojaki so izginili, kot bi jih vzela slana. Bog jih odnesi! Ali sami so tudi odnesli, kar se je dalo. Pri Jermenčku je izginil prešiček, pri Kobilarju dve jagnjeti, kokoši pri vsaki hiši nekaj, pri Kumerdaju rjuhe s postelje, pri Balantu kos praznja i. t. d. To je bilo za slovo — menda od jeze, ko so jih cesarski premagali. Sam general Belotti je bil ubit pri Boštjanovem kozolcu. Čez Ljubelj in čez Trojane so pridrli cesarski. Juhé, jutri pa po moje konjiče. Dosti dolgo so bili v puščavi. Pangrc bo od veselja jokaj. In na Dolenjsko pojde po vino. Pravijo, da ga je od sile.

10. septembra. Sinoči sem moral k Jeperici z obhajilom. — Kaplana noga boli. — Kaj sem vse videl in zvedel! Za Savo doli po obeh plateh gre vse polno vojakov. Večina vozataji, ki peljejo za vojsko pratež in krogle. Pa tudi konjikov je dosti in pešcev. Ljudje pravijo, da so izpod Prajza, ki da je poslal našemu pomoč. Kakor povodenj so preplavili vse vasi za Savo in segli noter do Senice. Jeperica mi je trdila, da so sila grobi ljudje. Vse jemljejo in nič ne plačajo. Kot kobilice da so. Kamor sedejo, ostane za njimi samo pusto strnišče.

Zaradi tega sem se nameril čez polje, da pogledam po Senicah, kaj in kako.

Prvo naletim Štrekljico, ki je grozno razsajala na pragu.

»Bog daj, mati, kaj je, da tako vreščite!«

Ženska se me je za hip prestrašila in razveselila obenem. Hitro se je useknila v predpasnik in mi pravila:

»Ne veste, kaj počno ti vojaki. Če le peté odtegnem, že tišče v Miciko, kot same hudobe črne. Vidite, ali me ne bo jezilo, ko ni miru. Kuhala sem pred pečjo in zaslišim vek iz hiše. Hitro potegnem z roko po sajah in planem v hišo. Tako sem mu pritegnila, da se je na zob useknil, grdun. Na licu je pa odnesel črno znamenje, kakor Kajn, ki je tudi pobil nedolžnost. Sedaj se je znosil mrhač — nad nedolžnim otrokom. Francka sem poslala z Miciko v hlev, ko je šla molzt. Ali ni tako udaril revčka v lice, da je ves zabuhel. Potem pa vprašate, kaj vreščim.«

»Prehudi ste, mati, morate zlepa z vojaki.«

»Aha, zlepa! Takole sem jih prosila,« — ženska je govorila jokaje — »s povzdignjenimi rokami: Nikarte mi ne pokladajte konjem neomlačenega fizola. Kaj je naredil? Sunil me je, da me še sedaj boli v prsih.«

»Potrpimo, mati! Saj bo minilo,« sem jo skušal tolažiti.

»Minilo — seveda bo, v grobu. Eni gredo, drugi pridejo.«

Tedaj je privpila iz hleva Micika. Dve senci sem videl planiti na prag za njo. Stopil sem proti hlevu in jih oštel. Grdo psovko mi je zalučil v obraz, drugi so se pa smejali. Žalosten sem šel naprej.

Trda noč je že bila. Vsepovsod so goreli veliki ognji. Kurili so tik hiš in streh, da je moral sam sveti Florijan stati vso noč na preži z golido, sicer bi bilo vse pogorelo. Tu sem slišal, kako se sesedajo skladalnice drv, tam so hreščali koli pri plotovih, drugod so vekale ženske in pulile vo-

jakom zadnjo butaro iz rok, ko niso imele več toliko, da bi drugi dan podkurile. Po ajdah so se pasli konji. Pri vseh svinjakihi sem videl čudne sence. Strah se me je loteval. Srečaval sem vojake, ki so gledali mrko izpod čela, vsi polni napa. Pri enem svinjaku — prav tik poti — se vendar ustavim. Pozdravim senco in voščim dober večer. Stari Matjaž je bil.

»Kaj pa delate, oče?«

»Stražimo, stražimo. Pujske, gospod, pujske!«

Mož je postavil sekiro z rame na tla. V tem je že prišlo par drugih senc izza vogalov, ko so slišale moj glas. Vse so bile oborožene z vilami, cepini, koli.

»Bog se vas usmili, kot tolovaji ste. Groza me je. Čemu to?«

»Vse gre z njimi, vse, vse: koštrun, koza, tele, prasec, kokoš, žito, srajce, platno... Moramo stražiti, sicer bomo ob vse.«

»Ni mogoče, saj so vendar naši.«

»Niso ne. Izpod Prajza so.«

»Torej pa zavezniki. In če kaj malega vzemo, tudi ni treba, da bi gnali tak vrišč. Saj tudi zaslužijo. Ali ne veste, kako so nabili včera Francoza?«

»Cesarski pač. Tem pa nič ne diši smodnik. Se le zadaj drže.«

»I, pa so za vojsko ravno tako potrebni,« sem jim še hotel dokazati, kar stopi k nam kajzar Janez Katrink.

»Dober večer, gospod Urban! Ali jih vidite? Ha-ha-ha! Jaz pa nič ne stražim.«

»No, nimaš kaj,« ga je zavrnil Matjaž.

»Imam, lepega pujska imam. Kar trese se, kot bi bil iz masla. Pa sem drugače ukrenil. Sem rekel Maruški: Veš kaj, ženska, ti ga ne boš stražila, ki si za nič, jaz tudi ne, ko sem take vere, da je noč za počitek. Pa sem sklenil: Zvečer pujska v hišo — in konec je skrbi. Zdaj pa gre po Marijah Maruška ponj: »Puj — puj — puj —« in pritorklja v hišo — leže pod mizo — ženska za peč, jaz pa na klop — ali ni modro tako, gospod Urban?«

»E, Janez, ti si zviti huncvet! Prav imaš!« sem mu rekel in sem šel.

Preko smleškega gradu se je slišal grom topov. Na mojem srcu je pa ležala huda žalost zavoljo vsega, kar sem slišal in kar sem videl. Na misel mi je hodil iz bukev pregovor: Pravični je in nasičuje svojo dušo, trebuh hudobnih pa ni nikdar sit.

— — — — —
Tako preneha kronika gospoda Urbana.